

ница као социолошка категорија и политички апарат, и теоретски омогућава теорију о одумирању државе. У органском саставу државе формирају се специфични организми који нису више државни, иако врше раније државне функције, већ су друштвени који уместо државних органа врше јавне функције, преузимајући од државних органа једно подручје делатности за другим. Тиме држава ишчезава као друштвено-политички организам, као апарат за вршење физичке принуде владајуће класе, јер се овај апарат постепено руши и изграђује друштвени апарат на основама друштвене дисциплине. Ова би теорија наишла на зид кад би се појавила пред њом држава као правни субјект. Поред тога, све што је код нас „државно” уопште је у ликвидацији. Према томе, не постоји индикација да се треба одлучити за другу варијанту и сматрати Федеративну Народну Републику Југославију као правни субјект унутрашњег правног поретка. Федеративна Народна Република Југославија је у нашем правном систему друштвена заједница организована по систему самоуправности и политички апарат за вршење власти у интересу радног народа.

Проф. М. Шнудерл

ОТУЂЕЊЕ СУВЕРЕНОСТИ И СТВАРНОСТ РЕВОЛУЦИЈА

(Носилац суверене власти)

I.

Када се говори о суверености, онда се опћенито испушта из вида да се у вези с тим својством власти такођер говори и о њезину носиоцу. Мјесто тога да се проблем државне власти рјешавао у цјелини, водећи рачуна о повезаности разних његових аспеката, у правној се науци увријежила навада, да се неке стране те цјеловите појаве посматра засебно једна од друге, као што се то догодило онда, када се суверености дало правни карактер и одвојило њезино изучавање не само од државне власти, него такођер и од носиоца те власти, тј. кад је дошло до њезина отуђења од стварности. То је исправно уочио Ј. Борђевић када је истакнуо, да се „разматрање проблема суверености у данашњем свету може поставити само на научну социолошку основу” (1). Ми бисмо наведеним ријечима још додали, да оно, што важи за садашњост, важи такођер и за прошлост. Стога, проблем суверене власти ваља посматрати у цјелости са социологијских позиција, што смо већ имали прилику да истакнемо на овим странама (2).

Конкретне потребе изазивале су наведено отуђење. У првом се реду прикривала друштвена стварност, која је у новом вијеку

(1) Ј. Борђевић: Прилог теорији о државном суверенитету, Југославенска ревија за међународно право, 1954, бр. 2, стр. 9.

(2) О. Мандић: Неки аспекти проблема суверености, Анали Правног факултета у Београду, 1956, бр. 2 (Април—Јун).

показивала да је крај те толико развикане народне суверености, њезин наводни носилац — народ — у најбољем случају није био друго него строј за гласање. И то не читав народ, већ само један мањи његов дио. Све до недавна активно право гласа није било проширено на жене, што је још данас случај у Швицарској (3). А ни сви пунољетни мушкарци без разлике нису свугдје имали право гласа. Прописи изборнога цензуса — без обзира да ли имовинскога или образовног — скрбили су, а још и данас скрбе зато, да од учешћа у изборима искључе неке категорије државнога становништва, како би јаче долазило до изражаја бројно стање, а то значи и политички интерес експлоататорских класа. Истој сврси служе разна ограничења права гласа као у Јужно-афричкој Унији у односу на Црнце, као и прописи, који војним лицима не признају право гласа. Према томе, постојала је народна сувереност, која је то била само по имену, Русоово схваћање о народној суверености, које је он разрадио имајући у виду становништво државе као њезина носиоца, претворило се у фикцију, која није имала подлоге у стварности друштвенога живота.

Та фикција нема подлоге зато, што постоји „дегенерација” владе (4) као посљедица класне подвојености у друштву. Према Русоовом мишљењу закони имају класни карактер, јер „користе онима, који посједују, а шкоде онима, који ништа немају” (5). Тиме је потврдио да у друштву, подијељену на класе експлоатираних и експлоататора, многи слојеви становништва не могу утјецати на државне послове. А то значи да још мање могу бити носиоци суверености они, који немају права гласа.

Ништа боље не стоје ствари са хипотезом о државној суверености. Та хипотеза сматра, да је сувереност својство државне власти и да је држава као правно лице њезин носилац (6). Били смо већ истакли, да сувереност није правна већ социологијска категорија и да се тим својством означава особина власти политичке организације — државе или племена — у односу на организације исте врсти (7). Хипотеза о државној суверености претпоставља, да је држава њезин носилац, или, точније речено, њезини законодавни органи (8).

Мишљење о државној суверености, тј. да је држава носилац суверене власти крије у себи извјесне недостатке. Не залазећи у проблем правне личности државе, ипак ваља истакнути, да садржи елементе нормативизма мишљење како је држава носилац независне, неограничене и врховне власти само зато што је правно лице. Потребно је, да најприје постоји правни поредак, који би држави дао квалификацију правнога лица. Та је квалификација, дакле, де-

(3) У Сједињеним Државама жене су добиле право гласа 1920, у Енглеској 1928, а у Француској 1945.

(4) *Du contrat social ou principes du droit politique*, Paris, изд. E. Flammarion s.a., књ. III., погл. I., стр. 93.

(5) Као горе књ. I., погл. IX., стр. 26, биль. 1.

(6) Р. Лукић: *Теорија државе и права*, Београд, 1956, св. I., стр. 192 и 199.

(7) Мандић: нав. дј., стр. 141.

(8) С. Јовановић: *О држави*, Београд, 1922, стр. 132 и сл.

ривирана из постојања правног поретка. Но поставља се питање тко је дао такву правну квалификацију енглеским колонијама у Сјеверној Америци, које су од год. 1774—1783. избориле своју независност, постигавши да је њихова власт на територију од Атлантског оцедана до ријеке Мисисипија постала независна, врховна и неограничена. Исто тако није од никога добио квалификацију правног лица народ на ослобођеном подручју у Југославији, који је вршио суверену власт преко својих представника у Антифашистичком Већу Народног Ослобођења Југославије и у републичким антифашистичким вијећима. Његова је власт била оригинарна, јер је није ни од кога деривирао.

Суверена је власт социологијска чињеница, а правни је поредак један од начина, на који се та чињеница показује. Такођер не смије се испустити из вида, да држава може на својем територију вршити и протуправне акте. Напр. када њезини органи насилним мјерама и злостављањем од осумњичених изнуђују признања; када државни органи у Италији и у Њемачкој за фашизма и нацизма заштићују разбијаче и паликуће, који уништавају животе и имовину напредних људи и организација; када је за Стаљинове ере у Совјетском Савезу управним органима било у супротности с уставним одредбама дано овлаштење да доносе одлуке о слању људи у логоре. Те протуправне чинове могу државни органи вршити захваљујући неограниченом карактеру суверене државне власти. Насупрот томе, правно се лице мора кретати у оквиру правног поретка, којему захваљује свој постанак и од којег зависи његово постојање.

Тврдња, да је држава као правно лице носилац суверене власти повлачи за собом друга питања. У првом реду то је питање односу између „државне суверености“, „народне суверености“ и „националне суверености“. У посљедње су се вријеме појавила два покушаја, да се ти појмови ускладе — један у Совјетском Савезу (9), а други код нас (10).

Совјетски учењаци такођер сматрају, да је сувереност својство — „характернаја черта“ — државне власти и да се „суверенитет државе“ састоји „у независности државне власти од власти било које друге државе“ (11). Има случајева, када се „сувереност државе“ подудара са „сувереношћу народа“, тј. онда, када „државно руковођење друштвом припада радничкој класи, гдје су саме народне масе привучене к остваривању државне власти“ (12).

А „сувереност нације“ била би „право нације на самоодређење све до одвајања и оснивања властите државе“. И у вези с тиме поставља се тврдња, да „државна сувереност, која се остварује одређеном многонационалном државом, гарантира националну сувереност свакој од уједињених нација“ (13).

(9) М. П. Карева, С. Ф. Кечекјан, А. С. Федосеев, Е. И. Фејкин: Теорија господарства и права, Москва, 1955, стр. 44 и сл.

(10) Р. Лукић: нав. дј., стр. 198 и сл.

(11) Као горе.

(12) Као горе, стр. 45.

(13) Као горе.

Не може се казати, да је такво излагање баш јасно са методолошка гледишта. У конкретном случају ради се о три „суверености“, односи којих су на први поглед веома једноставно одређени. То ништа не мијења на чињеници, да у такву тумачењу не остаје ни трага од полазне поставке, да је сувереност својство — черта — државне власти.

Ако у многонационалној држави има три суверености — државна, народна и национална значи да би у истој држави три морале бити власти, којих би свака од њих морала бити својство. Сваку од тих власти карактеризирала би својства независности, врховности и неограничености. Јасно је да на истом територију не могу бити три независне, врховне и неограничене власти, па макар „националну сувереност“ ограничили само на право на самоопредељење.

Ситуација је нешто боља у концепцији Р. Лукића. У њој се истиче, да је „национална сувереност потпуно политички појам“, да је „народна сувереност делимично државноправан, а делимично политички појам“, док би „државна сувереност“, стога, морала бити потпуно „државноправни појам“ (14).

Но ту ситуацију кваре двије чињенице. У првој се од њих тврди да је „национална сувереност“ ипак сувереност (15). А то вуче за собом констатацију, да у таквој земљи постоје три суверености, а то значи три власти, којих су оне својство. А друга је чињеница та, да би државна сувереност била „државноправни појам“ па би било потребно рашчистити, да ли је такав појам одраз суверености схваћене „само као факт“ (16) и не представља ли „право у државноправном смислу“.

Без обзира на те компликације није могуће порећи да постоје два „државноправна појма“: један, који је то у потпуности — „државна сувереност“, а други, који је то „делимично“ — народна сувереност. И онда се поново враћамо на питање, да ли су те суверености као „државноправни појмови“ својства *двју различитих* власти у истој држави или то нису.

Обје концепције трпе од тога, што су у њима сви ти појмови суверености заправо замишљени као *права*. Будући да у правном поретку постоји велик број субјективних права, према такву схваћању ништа не смета да постоји и више суверености схваћених као субјективна права. Али тако замишљена државна сувереност није ни „факт“, ни социолошкија чињеница, већ само једна фикција. То, уосталом излази из схваћања Р. Лукића, када се истиче, да државни органи не могу да „врше сувереност у свом личном или посебном интересу него у интересу државе као *апстрактне целине* свих органа одн. читаве класе“ (17). Таква „апстрактна цели-

(14) Као горе, стр. 191.

(15) „Ово право или сувереност значи да једна нација треба сама да одлучује о томе, у којој ће држави бити“ (као горе).

(16) Као горе, стр. 193.

(17) Као горе, стр. 199 (подцртао О. М.).

на” државе није друго већ фикција и такођер је фикција њезина сувереност.

Из тога излази, да је у свађањима народне и државне суверености дошло до отуђења од стварности, јер се сувереност као својство државне власти посматра посебно и одвојено од те власти и од оних који су носиоци те власти. Другим ријечима, долази до фетишизма суверености онако исто како долази до фетишизма робе. Тај процес фетишизације Маркс описује овим ријечима: „У њему [тј. на подручју религије — О. М.] производи људских глава изгледају да су самостална обличја, обдарена властитим животом и која се налазе у односима међу собом као и с људима. Овако је и с производима људских руку у робном свијету. Ово ја зovem фетишизмом...” (18). Те ријечи такођер показују начин, на који се појам суверености отуђио од друштвене стварности, добивши своју самосталност у појму субјективнога права државе као правнога лица. Особина суверенога карактера власти била је у капиталистичким земљама одвојена од власти као друштвене појаве те је у појму суверености постала самостална. Како смо то већ истакли (19), сувереност је осим тога постала синоним за државну власт и за ознаку положаја, што га заузима највиши орган у држави. Отуђење од стварности допустило је да у капиталистичким земљама спознаја о суверености скрене у правцу „где је причвршћује класни интерес владајућих класа” (20). А тај се интерес састоји у томе, како би се прикрила чињеница, да експлоатирани слојеви становништва немају никаква удјела у власти (21).

Такав је процес отуђења карактеристичан за правну науку у капиталистичким земљама. Његове су особине позитивизам и догматска метода, која не допушта, да би се на подручју правних наука користиле друге чињенице него искључиво правне. Типичан је представник таква смјера Келсен, који читав правни поредак отуђује од друштвенога живота — „система природне реалности”, јер је у њему „основна норма” граница, преко које се не иде. Она је „последњи разлог важења унутар нормативнога система, док последњем или првом узроку нема места унутар система природне реалности” (22). Према том схваћању једни прописи важе на подручју правнога поретка, а други на подручју друштвенога живота. Схвативши да је суверени карактер власти социолошка чињеница, Келсен га, стога, не уврштава у свој правни систем, запазивши да би могао изазвати противурјечност између оригинарности својера правнога поретка и оригинарности суверене државне власти. Да избјегне немогуће тумачење како би у његовој држави били у исто вријеме суверени и нормативни поредак и државна власт (23), Келсен

(18) Маркс: Капитал, Загреб, 1947, св. I., стр. 38 (лат.)

(19) Мандић: нав. дј., стр. 133.

(20) В. И. Лењин: К питању о дијалектици, Филозофске свеске, Београд, 1955, стр. 337.

(21) Мандић: нав. дј., стр. 136 и сл.

(22) Општа теорија права и државе, Београд, 1951, стр. 117.

(23) Као горе, стр. 362.

је избацио из своје конструкције појам суверенога својства државне власти.

Да би се уклониле нејасноће у вези са проблемом суверености нема другога излаза него обратити пажњу на *чињенице*. У конкретном случају такву полазну тачку за изводе о сувереном својству власти представљају подаци из историјскога развитка појединих држава.

II.

Енглески правник Marchamont Medham је у средини XVII стољећа писао о „власти мача, која је и која је увијек била темељ сваке власти” (24). Он је додуше изнио то мишљење против покушаја, који су започели шездесет година са доласком Тудорске династије на енглеско пријестоље, да се краљевска апсолутна власт ограничи законима, који би осигуравали Енглезима њихова права и бранила их од пресизања државне власти. Ипак је у Medham-овим ријечима истакнута основна чињеница, да је државној власти први извор политичка сила као конкретно средство, којим ће се остварити и одржати интереси одређених класа.

Такво схваћање излази из конкретних чињеница, како показује историја свих држава. Политичка се сила показује било као власт експлоататорских класа, које се служе државном принудом да би изградиле такав правни поредак, који заштићује интересе њихових припадника — власника средстава за производњу, било као власт револуционара, који руше такав поредак зато, да постигну нову распојелу економских богатстава и онакав друштвени поредак какав одговара њиховим класним тежњама.

У VIII су стољећу мајордоми у франачкој држави коначно присвојили суверену власт, ослањајући се на слободне сељаке-земљопосједнике, да би скршили власт донационалнога племства. У патримонијалној монархији племство, слабо повезано са државном влашћу, све је јаче испољавало центрифугалне тежње. Стварајући од слободних сељака ново племство, које је системом бенефиција било везано уз државну власт, мајордоми — а нарочито Карло Мартел — изграђивали су политички темељ суверене власти, коју су сами лично вршили.

Настајање апсолутне монархије у Француској је процес, који је започео са Карлом VIII поткрај XV стољећа и завршио се Хенриком IV на почетку XVII стољећа. Краљеви су могли да крше моћ стварно самосталних феудалаца само употребљавајући оружане снаге, којима су располагали. Захваљујући војсци, они су могли да одређују и убиру порезе, не сазивајући сталешке скупштине. У њиховим настојањима се с једне стране углавном показивао интерес нижега племства, а с друге — тежња буржоазије за учешћем

(24) The Case of the Commonwealth of England Stated etc., London, 1650, стр. 6, цит. у G. L. Mosse: The Struggle for Sovereignty in England, East Lansing (Mich.) 1950, стр. 2.

у власти. Иако су у том процесу дјеловале још и друге друштвене снаге (25), које су у појединим раздобљима веома комплицирале положај, ипак ваља истакнути да су побједи на бојном пољу учиниле баш Хенрика IV представником напредник тежња његова времена и стварним носиоцем суверене власти у Француској.

Свака буржоаска револуција представљала је силу, уперену против поретка одређене државе, који је осигуравао феудалне друштвене односе. Политичка је сила у Сјеверној Америци као *rabble in arms* (26) више пута разбила енглеску војску за рата 1774—1783 и омогућила оснивање новог државног облика — Сједињених Држава, који је одговарао интересима буржоазије у градовима на обали Атлантског оцаана. Савез између *gentry* — нижега племства — и буржоазије у Енглеској омогућио је 1688 насилно протјеривање Јакоба II и његово уклањање са пријестоља у прилог Вилима III, који је заједно са својом женом Маријом потврдио *Bill of Rights* — основни закон буржоаскога друштвеног уређења у Енглеској. Није мален број револуција и државних удара у Француској почевши од 1789, у којима се употребом политичких средстава тражило онакве облике владавине, који би најбоље одговарали суштини капиталистичких продукционих односа у тој земљи.

Париска комуна била је покушај, да се оружаним устанком и борбом оствари диктатура пролетаријата тј. да пролетаријат постави носилац суверене власти у Француској. Насилно свргавање цара у Русији за Фебруарске револуције 1917 припремило је успјех Октобарске револуције, у којој су оружане јединице радника и сељака отеле власт буржоазији и осигурале је пролетаријату (27).

29 октобра 1918 хрватски је Сабор прекинуо везе Хрватске и Славоније с Аустро-Угарском те је пренио власт на Народно вијеће Словенаца, Хрвата и Срба као носиоца суверене власти на подручју земаља бивше Аустро-Угарске, насељених Јужним Славенима. У тој новој Држави СХС, која је настала на том подручју (28) и која је трајала све до 1 децембра, када је било проглашено уједињење са Краљевином Србијом, носилац суверене власти постало је Народно вијеће, које ју је вршило преко својега предсједништва (29).

(25) Напр. утјецај вјерских идеологија — Реформација.

(26) Оружана олош — тако су Енглези називали војску сјеверно-америчких устаника у Рату за независност. Излагање темељи се углавном на историјским подацима. На тај се начин настоји уклонити недостатке, који владају у неким питањима са подручја теорије државе и права. Она су се темељила на нормативним премисама, а нису полазила од конкретних чињеница из развита државе и права у појединим земљама, што их пружа историја државе и права, да се из анализе појединачнога утврди посебно и апстрахира опће у облику законитости појаве, која се изучава.

(27) Конкретни увјети, специфични за тадашње прилике у Русији, нису допустили прелаз на социјалистичке друштвене односе. Усп. Mandić: *Kaste u historiji društava*, Zagreb, 1954, стр. 195 и сл.

(28) F. Culinović: *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX i XX vijeka*, sv. I, Zagreb, 1953, стр. 342 и сл.

(29) У посебном овлаштењу било је истакнуто, да су на Предсједништво Народнога вијећа прешла „сва она права, која су дотад припадала круни“ (Б. Кризман: Представници Предсједништва Народнога вијећа Словенаца, Хрвата и Срба“ у Будимпешти, Бечу и Прагу 1918 године, Хисторијски зборник 1956 — у штампи.) Будући да у уставним монархијама постоје два носиоца суверене власти — круна и парламент, Предсједништво је преузело суверена права круне, док је пленум Народнога вијећа преузео

Отцијепљење од Аустро-Угарске и стварање једне нове независне Државе СХС било је проведено, захваљујући војничким формацијама, на које се испочетка ослањало Народно вијеће. Оне су додуше биле веома слабе, али су још увијек биле јаче од аустро-угарске државне егзекутиве, која фактички није постојала, јер се државна организација налазила у пуном расулу. Послије неколико дана уз оружане формације Народнога вијећа јединице српске војске такођер су представљале силу, која је осигуравала ред на подручју Државе СХС: 6 новембра су оне досегле до Сарајева, 12 до Суботице и Сомбора, 15 до Загреба, а за неколико дана су се оне налазиле у Љубљани, Ријечи, Сплиту и Дубровнику.

Да су протуправне промјене у носиоцима суверенитета узроковане политичком силом, показују још ови примјери. Марш на Рим, што су га 1922 извели оружани фашистички одреди, састављени од лумпенпролетаријата и припадника ситне и средње буржоазије, уз прећутну сугласност државне управе (30), довео је на власт Мусолинија и омогућио му да као диктатор постане стварни носилац суверене власти у Италији. На исти су начин оружане формације SS и SA национал-социјалистичке странке у Њемачкој, састављене од припадника истих слојева као и у фашистичкој Италији, представљале ону подлогу, која је послје Хинденбургове смрти уздигла Хитлера и омогућила му да као шеф државе и диктатор постане и стварни и формални носилац власти у Њемачкој. И Мусолини и Хитлер су се служили сувереном влашћу да би остварили империјалистичке циљеве буржоазија својих земаља, осигуравали им експлоатацију и онемогућавали напредне покрете.

У народно-ослободилачкој борби сви су југославенски народи учествовали у рату за ослобођење од фашистичких и нацистичких окупатора и за стварање новог друштвеног уређења, у којему неће бити експлоатације. Та се активност показала било у ратним операцијама партизанских одреда и Југославенске армије, било у раду народних одбора и становништва у ослобођеној позадини, било у илегалном организирању слања помоћи са окупиранаг територија. Та координирана активност разних слојева народа омогућила је афирмацију његове политичке власти на ослобођеном територију у облику стварања органа народне власти. Ово је први примјер у историји (31), да је далеко претежан дио свих друштвених слојева

прерогативе парламента, тако да би формално била два носиоца суверене власти у држави СХС.

(30) Маршал Бадољо је послје прошлога рата једном приликом истакнуо да је било довољно неколико митраљеза да се разјуре фашистички марш на Рим, само што нико није војсци наредио да то уради.

(31) Све револуције прије Народне-ослободилачке борбе представљале су покрете једне класе, којој су се придружили припадници других класа. Носилац буржоаских револуција било је грађанство, којему се придружило радништво, док је сељаштво, више или мање пасивно ишчекивало догађаје. За Париске комуне пролетаријат Париза и један дио ситне буржоазије борио се против војске као представника експлоататорских слојева становништва. А за Октобарске револуције су индустријски радници и у војним одредима мобилизирани сељаци уз помоћ напредне интелигенције и дијелова ситне буржоазије изнијели главни терет револуције на својим леђима, док су се велике масе сељаштва тек касније ставиле у покрет.

код народа једне земље (32) постигао то да је у оружаном борби постао стварни носилац суверене власти, коју врши или непосредно сам или посредно преко својих представника.

Примјер Југославије није осамљен. Многи колонијални народи су у току II свјетскога рата себи створили увјете, да са себе стресу колонијалну власт метропола. Добивши оружје за ослободилачку борбу против Јапанаца, народи у Индонезији, Бурми и Виетнаму су послје побједоноснога завршетка рата окренули то исто оружје против својих некадашњих господара и спријечили успоставу колонијалне власти. На тај су се начин они најприје у ослободилачком рату ријешили окупаторске власти, изградивши своју народну власт на ослобођеном територију и обранивши је од посегнућа некадашњег колонијалнога господара.

Иако много дуљи, сличан је био процес у Кини. Послје Великога марша 1935 народна је војска запосјела одређени териториј. Касније у борби са јапанским освајачем, а затим у грађанском рату против Чан-Кај-Шекове владе она је постигла побједу као представник народа Кине и њихове суверене власти, која се проширила на читав териториј Кине.

Други начин борбе показао се у дугогодишњем отпору народа Индије и Пакистана, пред којим је Уједињено Краљевство морало уступити и признати тим народима суверену власт. Револуција, коју је у Египту започео комитет официра у име и у интересу народа, прерасла је у опће народни покрет. Против њега је претрпио неуспјех — уз помоћ Уједињених Нација — чак и француско-енглески покушај да се успостави колонијална зависност Египта због једнодушног отпора народа, који је тим својим отпором показао да шеф државе није никакав од једне класе наметнути диктатор, него да врши своје функције као представник читавог суверенога народа.

У Алжиру је у току такав процес ослобађања једнога народа од колонијалнога господства, у којему он оружјем у руци ствара увјете за вршење своје властите суверене власти.

Сви ти догађаји показују исте особине. У револуционарној борби за ослобођење, која се води против туђе и силом наметнуте власти, потлачени се народи у раздобљу послје Другог светскога рата ослобађају било оружаним акцијама било другим облицима политичке борбе. Суверена власт, коју су на тај начин стекли, оригинална је, будући да је не изводе из никоје друге власти, када је стечена употребом политичке силе уз укидање сваких других облика власти на њихову територију.

Устави, који представљају правни израз и облик таква новог стања, одређују да ли ће народ остати носилац суверене власти, вршећи је изравно и преко својих представника, или ће је пре-

(32) Сви друштвени слојеви народа Југославије учествовали су изравно или посредно у Народно-ослободилачкој борби изузевши крупну буржоазију и високу бирократију, а у бројно највећој мјери сељаштво, од којег се састоји 2/3 нашега становништва.

нијети на неки други државни орган, који ће је вршити у његово име.

Из тога излази, да дјеловање политичких сила представља израз одређених друштвено-економских процеса и да се из њихова сукоба рађају нови државни облици и мијењају ствари. У вези с тиме потребно је обратити пажњу на носиоце тих снага, јер се сви унутрашњи (33) сукоби у државама одвијају борбом између носиоца суверене државне власти, који брани правни поредак, и оних друштвених снага, које настоје да саме постају такав носилац како би га промијениле. Све нападе на свој повлаштени положај носилац суверене власти одбија као протуправне те стога употребљава извршне органе да би сломио такве покрете. Но револуционарне снаге иду за тиме, да захвате суверену власт, тј. да постану њезини носиоци, како би те исте извршне органе прилагодили својим потребама и њиховом активношћу остварили друштвене промјене. Дакако, да је вјеројатност њихова успјеха то већа, што су револуционарне снаге политички организованије и боље опремљене. Пошто задобију власт, њихова активност од протуправне постаје правна зато, што им суверена власт омогућава, да издају правне прописе и да осигуравају њихово извршење спомоћу државних органа.

Носилац суверене власти, који ју је за револуције или преврата „протуправно“ стекао спомоћу политичке силе, дао јој је тиме оригинарни карактер зато, што је не изводи из неке друге власти, која би била виша од његове.

А сви органи, који последице револуције организирају нови поредак, имају деривирану власт, тј. која је изведена из те суверене власти.

III.

Политичка сила као израз одређених економских односа у друштву, подијељену на основне класе експлоататора, експлоатираних, представља темељ суверене власти у некој држави те добива облик правног уређења. А тко се тој сили налази на челу, стварни је носилац власти.

На темељу сачуваних података ту се чињеницу може установити већ у најстаријим државама. У држави Лагашу (Мезопотамија) су у XXV стољећу пр. н. е. носиоци суверене власти били цареви из династије Урнанше као представници робовласничке аристократије. А посљедњи цар те династије уступио је своје мјесто Урукагини за револуције, које су носиоци вјеројатно били слободни сељаци (34). Поставши носиоцем суверене власти, Урукагина је спровео низ реформа, издајући законе, да се „грађани Лагаша ослободе од опасности обмане, крађе житница и ризница, од убиства и

(33) Анализа улоге, коју врши политичка сила у међудржавним односима, излази ван оквира овога рада.

(34) В. И. Авдиев: Историја Старог Истока, Београд, 1952, стр. 36 и сл.

провале; он је завео казну, како силни не би вређао сироче и удовицу” (35).

Па и касније нема никакве сумње да су у неограниченим монархијама владари носиоци суверене власти. Без обзира да ли се ради о Саргону I, оснивачу акадске државе, и о његовим наследицима (XXIV—XXIII ст. пр. н. е.), Хамурабију у Вавилону (XVIII ст. пр. н. е.), о египатским фараонима, о асирским царевима, о Киру и његовим наследицима у Перзији, сви су владари Старог Истока били носиоци суверене власти у својим државама. То такођер важи и за неограничене владаре у Индији и Кини.

Притом ваља разликовати да ли су ти владари *стварни* или *формални* носиоци суверене власти, тј. дали је стварно врше или су само фигуре иза којих се заклања стварни носилац власти. Нитко неће сумњати у то, да су у Египту фараони Рамсес II (1317—1251 пр. н. е.) и Рамсес III (1204—1173 пр. н. е.) стварно вршили своју власт. Али ово исто није могуће казати за наследице Рамсеса III, када су стварни носиоци власти били првосвећеници Амон-Реа. На крају такав је првосвећеник Херихор уклонио са пријестоља Рамсеса XII и сам засео на њ, прогласивши се владаром (1206 пр. н. е.) и повезавши поново у истој особи формалног и стварнога носиоца суверене власти у египатској држави.

На подручју Европе — у Италији и у Грчкој постојале су олигархијске републике, које имају много особина из првобитне заједнице. То се показује у чињеници, да су у њима колективи носиоци суверене власти. У римској је републици такав колективан носилац суверености био сенат, састављен од угледних и старих чланова родова, који су сачињавали експлоататорску класу. Сенат је одлучивао о рату и миру, издавао је наређења државним органима, одређивао је који ће законски приједлози доћи пред центуријатску скупштину, да их ова изгласа, изабирало је кандидате за државне органе, надгледао је вршење вјерских обреда, управљао је државном благајном, итд. Такођер је сенату припадало право, да ослобађа од извршавања законских прописа, да их поништава због формалних недостатака, да их аутентично интерпретира, итд.

У Атици послје Клистенове реформе у VI стољењу, којом је завршено раздобље аристократске владавине, носилац је суверене власти народна скупштина. Вијеће петстотина врши власт у њезино име, јер је састављено од представника, које су изабрале све *file*, између којих су подијељени слободни атенски грађани.

И у Спарти је скупштина свих пунољетних мушкараца била носилац суверене власти, коју је вршила преко својих изборних органа — у првом реду вијећа ефора и герузије.

У Македонији је такав носилац у IV стољењу пр. н. е. био Филип II, а његов је син Александар створио нову државу, у којој је сам суверено владао. Послје његове смрти исто су такви носиоци суверене власти били његови војсковође — дијадоси — и њихови наследици у Грчкој, Малој Азији и Тракији, Сирији и Египту.

Послије првога раздобља устанака и грађанских ратова у римској држави I стољећа пр. н. е. фактички носилац суверености постао је Sulla, ослањајући се на снагу војске, којој се налазио на челу као конзул. Он је формално подржавао сенат као формалнога носиоца државне власти, иако ју је стварно сам вршио као диктатор. Послије новoga раздобља грађанских ратова најприје је Цезар оружаном снагом својих војника, а послије његове смрти Октавијан на исти начин постао носилац суверене власти, реорганизиравши римску државу као неограничену монархију.

Грађанске су ратове водили у Риму политичке странке у експлоататорској класи (36), да би нека од њих употребом силе стекла за своје присташе државну власт с тиме, да би њезин вођа постао носилац те суверене власти. Стјецање власти насилним средствима било је потребно, да се државно уређење реорганизира сугласно интересима побједничке странке.

Иако фрагментаран, овај приказ значајнијих носилаца суверене власти у државама старогa вијека допушта три извода. Први потврђује поставку, да се промјене носилаца суверености за преврата врше употребом политичке силе, у првом реду регуларних или ирегуларних оружаних снага. Затим да има носилаца суверене власти, који су физичка лица — владари у неограниченим монархијама или диктатори, који темеље своју власт на политичкој сили. И на крају — колективни носиоци суверене власти, који из своје средине изабирају особе, које ће као њихови представници вршити разне функције власти.

Развитак појединих држава за њихова феудалнога и капиталистичког раздобља показује, да наведена три извода представљају опће законе, који регулирају начин вршења суверене власти у држави као и промјене у њезиним носиоцима.

За феудализма и капитализма такођер има индивидуалних и колективних носилаца власти. Не обазирјући се на средњевековну подјелу појма државне власти на *auctoritas* и *potestas* (37) чињенице нам показују ово.

Први владари из династије Меровинга у Француској били су стварни носиоци суверене државне власти. Почевши са VII стољећем уздизали су се мајордоми, који су се налазили на челу државне управе. Они су стварно вршили суверену власт у држави, одстранивши владаре од сваког удјела у њој, иако они формално остају њезини носиоци. Мајордом Карло Мартел осјећао се тако јак, да од 737 до своје смрти 741 уопће није постављао краља, него је сам владао без краља. Његови насљедници су додуше 743 дали краљевску част Хилдерiku III, али само до 751, када је Пипин Мали послао Хилдерика III у самостан те уз помоћ папе прогласио се владарем. Том је приликом папа Захарија одговорио на Пипинов упит, да је „боље да се краљем назива онај, који има власт, него онај,

(36) Mandić: Cilji države in teorija odtujitve, Pravnik (Ljubljana) 1954, br. 7, str. 193 i sl.

(37) Mandić: Неки аспекти проблема суверености, Анали, бр. 2 (1956), стр. 131.

који је без краљевске власти" (38) и тако потврдио да је стварни носилац суверене власти у франачкој држави био мајордом, а не краљ, који је то био само формално.

Борба за инвеституру, вођена између папа и римских царева, имала је за коначни циљ да утврди носиоца суверене власти над читавим кршћанским свијетом. У тој је борби папство победило, те је папа Иноцент III (1198—1216) у специфичним увјетима феудалнога друштва и формално и стварно вршио суверену власт. Тако је најприје 1209 подијелио Отону IV царско достојанство, да му га већ идуће године отме у прилог Фридриху II. А Иван Без Земље у Енглеској и Петар Арагонски у Шпањолској примили су од њега своја краљевства као лено.

Повезивање суверене власти с особом владара најјаче је долазило до изражаја у апсолутистичким монархијама Енглеске, Француске и других земаља.

Распадање капиталистичких друштвених односа у XX стољећу и у вези с њиме заоштравање класне борбе имало је за посљедицу промјене у њиховом друштвеном уређењу, којима је била сврха да учврсте капиталистички друштвени поредак. То се постигло диктатурама, за којих су диктатори стварни носиоци суверене власти. Такви су диктатори били Мусолини у Италији, Хитлер у Њемачкој, Франко у Шпањолској и Стаљин у Совјетском Савезу (39). Хитлер и Франко као шефови држава су и стварни и формални носиоци, ослањајући се на уставне прописе својих земаља.

С обзиром на колективне носиоце суверености у феудализму и капитализму ваља истакнути ово. Има већ у X стољећу народних скупштина као што је случај у Исланду, гдје је *athing* био стварни и формални носилац суверене власти, док су од њега избрани и њему одговорни органи вршили функције те власти. Послије другог раздобља норвешкога и данскога господства 1918 постао је Исланд самостална држава у персоналној унији са Данском, у којој су носиоци суверене власти *athing* и краљ.

За феудализма у олигархијским републикама, као што су били напр. Млечи и Дубровник, носиоци суверене власти били су у Млечима Велико вијеће (XII стољеће), а затим Вијеће десеторице (XIV стољеће), који су постављали органе за вршење појединих државних функција. У Дубровнику за вријеме његове стварне независности од XIV ст. даље, носилац је суверене власти Велико вијеће, док су Вијеће умољених и Мало вијеће извршни органи са деривираним функцијама.

(38) А. Д. Удаљцов, Ј. А. Космински, О. Ј. Вајнштајн: Историја средњег века, св. I, Београд, 1950, стр. 68.

(39) С обзиром на специфичности друштвених увјета у Совјетском Савезу ваља имати у виду, да је Лењин још 1921 истакао: „Постићи ћемо то, да ћемо у извјесној мјери неизбјеживи, нама потребни развитак капитализма усмјерити у корито државнога капитализма“ (О продовољественом налоге, Сочиненија, изд. IV, св. XXXII, стр. 336). У вези са ликвидацијом диктатуре пролетаријата у Совјетском Савезу и бирократијом као класом, која носи државни капитализам усп. Mandić: Kaste u historiji društava, str. 195 i sl.

У уставним монархијама и у републикама устави одређују носиоце власти. Притом ваља имати у виду ово. Опћенито се тврди да је у њима суверен народ. У стварности се та наводна сувереност показује у томе, да испочетка неке категорије становништва — имућнији мушкарци, а затим сви пунољетни мушкарци и жене, или у неким земљама само они пунољетни, који су писмени, имају право гласа. Али то право гласа их не овлашћује на то, да једном изабранога представника опозову. А владара уставни прописи уопће не чине одговорним за његов рад, па и онда када врши одређене државне функције као напр. функцију врховнога заповиједника војних снага у рату.

Само спомоћу опозива у правном облику мандата може да дође до изражаја чињеница да народни представници у име својих бирача, тј. свих пунољетних мушкараца и жена народа — врше суверену власт тако дуго, док уживају њихово повјерење. Право опозива чини од народних представника органе, који своју власт дерибирају од оне, која припада свеукупности њихових бирача као носиоци суверене власти. Будући да у капиталистичким земљама не постоји право опозива народних представника као израз суверене власти народа, његова се наводна власт у тим земљама своди само на учешће у изборима. У тим изборима или сви пунољетни грађани или један њихов дио, одређен према прописима имовинског или образовнога ценсуса, или само пунољетни мушкарци одређују носиоца суверене власти на територију њихове државе, као што је то случај у републикама или једнога од два суносиоца као у уставним монархијама.

У уставним монархијама и у републикама устави одређују који ће органи бити носиоци суверене власти, коју наводно врше у име народа (40), а стварно у непосредном интересу оне фракције капиталистичке класе, која се као политичка странка налази на власти, и у посредном — одржавајући експлоатацију — читаве капиталистичке класе без обзира на страначку припадност њезиних чланова.

Формално су — уз владара или предсједника републике — носиоци суверене власти парламенти. Али сваки парламенат представља само правну форму, којој садржај дају оне политичке странке, које су у њему заступане. А рад парламената одвија се у оном правцу, који одговара интересима оне политичке странке, која у њему има већину. Стога се у капиталистичким земљама појављују разне политичке странке као израз одређених интереса у разним класама становништва и у разним фракцијама истих основних класа експлоататора и експлоатираних. Народ може само дати своје гласове припадницима одређених странака, који се онда

(40) М. Лановић (Uvod u pravne nauke, Zagreb, 1942) исправно је истакао: „Тко је у извјесној држави носиоцем правне власти, то је питање чињеница, на које се не да опћом формулом одговорити“ (стр. 163). Иако касније не прави разлику између суверене власти и различитих функција, које извиру из ње, долазећи до закључка, да се она „не може дијелити“, иако се ради о вршењу разних функција суверене власти, за које устави могу изричито или посредно одредити више носилаца — краља и парламенат, предсједника и парламенат.

боре не за његове опће интересе, већ за своје властите. А најбоље их нека странка може остварити, ако има већину у парламенту. А то значи, да је она постала стварни носилац суверене власти који ће држати, док је нека друга странка или коалиција више странака не збаци са тога положаја.

Да би се прикрила та основна чињеница, служи од стварности отуђени појам државне суверености, схваћен одвојено од власти као посебно право, а не само као њезино својство. То „право“ није одређено ни у једном правном пропису (41). Субјект му је наводно држава, која — схваћена као правна особа — представља фикцију, а не конкретну стварност у смислу свеукупности органа, који остварују класну принуду. Остварење принуде у држави, у којој влада експлоатација, врши се на темељу оригинарне суверене власти, носилац које је одређени државни орган, док сви остали органи своју власт изводе из његове.

Другачији су односи у ФНР Југославији. У њој се разне функције власти не само извршавају у име народа, него и сам народ их непосредно врши било својим учешћем у савјетима, комисијама и у зборовима бирача, било референдумом, било користећи у зборовима бирача право да опозива своје представнике, ако у њих нема више повјерења. То значи да сам народ оригинарно врши неке од функције власти, док све друге функције у његово име врше његови представници у народним одборима, народним скупштинама, радничким савјетима и у другим изборним органима, који су му одговорни за свој рад.

На тај је начин у ФНР Југославији суверена власт тек дјеломично одвојена од народа. Та одвојеност то више ишчезава, што дуље траје процес одумирања државе, у којему органи друштвеног управљања замењују државне.

Суверени носилац власти — народ — једним је дијелом врши посредно путем својих представника. Максимално трајање њихова мандата одређено је законом, а минимално — престанком повјерења њихових бирача. А другим је дијелом врши непосредно у органима друштвеног управљања, у референдуму и у опозиву (42).

(41) Мандић: Неки аспекти проблема суверености, стр. 139.

(42) Ваља указати на то, да се не може говорити о томе, да са правнога гледишта сувереност припада „народу као целини“ на темељу опћега права гласа (Лукић: нав. дјело, стр. 200). „Народ као целина“ је шири појам од свеукупности оних, којима припада право гласа, јер он такођер обухваћа и малољетне особе. Ако се појам народа схвати као свеукупност грађана ФНРЈ, онда поред малољетних он обухваћа такођер и особе лишене грађанских права. Ако се пак односи на оне грађане, који имају пословну способност, онда би се из њега морали искључити сви они, који те способности немају — малољетници и лица под старатељством. Из тога излази потешкоћа да се дефинира појам народа служећи се правним појмовима.

Уосталом Уставни закон од 13 јануара 1953 то и не тражи, јер наводи да сва власт припада „радном народу“. То значи, да су у том појму обухваћени сви они, који својим радом судјељују у стварању оних друштвених вриједности, које омогућују нашем друштву развитак у социјализам. А то значи, да су у њему обухваћене и малољетне особе, које својом активношћу било у облику учења, било рада у привреди доприносе развојку нашега друштва. Дакако, и малољетници потпадају под законска ограничења с обзиром на активно и пасивно право гласа. Али то не значи, да они преко организација, у којима раде, а нарочито преко школских

Ако је народ у ФНР Југославији носилац суверене власти, коју још к томе сам дјеломично врши, онда што би могла представљати „идеја државнога суверенитета“ (43) или појам државне суверености (44) у односу на ту социологијску чињеницу. Ј. Ђорђевић вели, да је то „највиши признати и материјализовани правни израз, способност и право народа“ да се слободно и независно развије као други народ (45).

Али сада се поставља питање тко је народима Југославије у 1941—1945 подијелио то „право“ да се на једној страни боре против окупатора, на другој против капиталистичког уређења у земљи, а а на трећој против „легалне“ и у међународним односима признате избјегличке владе Петра II.

Служећи се политичком силом, народи Југославије вршили су „протуправне“ акте и са гледишта окупатора, и са гледишта капиталиста — власника средстава за производњу, и са гледишта избјегличке владе, и са гледишта савезника, којима је много симпатичнија била влада Петра II него ли револуционарно Антифашистичко Веће Народног Ослобођења Југославије. И то зато што је свака револуција „протуправна“, јер је уперена против одређенога државноправног поретка, и што она ствара своје властито право.

Унаточ тога „права“ слабо би 1948 прошла ФНР Југославија да није имала чврсту и добро организирану армију, која је као политичка сила штитила њезине граице. А примјери ратних сукоба у Кореји и Египту показују, што се догађа када је слаба политичка снага неке земље, допуштајући нападе империјалистичких велесила на њезин интегритет.

То „право“ не можемо сматрати као посљедицу међународнога признања ФНР Југославије, до којег је формално дошло послје споразума Тито—Шубашић, а стварно још и прије када су војне мисије савезника биле акредитиране код Главнога штаба НОВЈ. И прије тога признања су се на ослобођеном територију вршили сви акти суверене власти од стране народних одбора и антифашистичких вијећа.

Још постоји једна потешкоћа, која не допушта примјену „идеје о државној суверености“ на односе у нашој земљи. Поставља се питање да ли би „државна“ била она сувереност, која долази до изражаја у органима друштвеног управљања, тј. у оним органима, који су по својој суштини и облику *антидржавни* зато, што укидају досадашње органе државног управљања. Такво би схваћање могло довести до парадокса, да би у раздобљу укидања претежнога дијела државних органа, тј. када државе више не буде, ипак постојала „државна сувереност“, изражена у облицима друштвеног управљања. А то је *contradictio in adiecto*.

савјета, не могу утјецати на рјешење оних проблема, који су за њих од животног интереса.

(43) Ј. Ђорђевић: нав. дјело, стр. 10.

(44) М. П. Карева и др.: нав. дј., стр. 44; Р. Лукић: нав. дјело, стр. 192 и сл.

(45) Нав. дј., стр. 15.

Суверена власт у нашој држави има једнога јединога носиоца те је и она једна једина. Из тога излази важан закључак. Ако је суверена власт раднога народа једна једина, онда је то једна и иста оригинарна власт, из које изводе — деривирају — своје функције, и народни одбори и републички органи и савезни органи као од народа изабрани представници, док је сам народ врши у зборовима бирача, савјетима грађана, итд.

Будући да већ постоји стваран и формалан носилац власти — народ, нема потребе, да се у ФНР Југославији води политичка борба између више странака, да би се формалном носиоцу власти — парламенту — дао конкретан садржај у облику владавине неке од политичких странака, која је побједила у борби за власт. Народ је стваран носилац власти и врши функције, које извиру из те чињенице, или изравно или посредно преко органа, које је сам изабрао.

Према томе, у нашем државном уређењу не постоји потреба за тиме да се више политичких странака међу собом боре око тога, која ће од њих постати стваран носилац власти, да може владати у интересу својих припадника. Насупрот томе, потребно је да се у оквиру једне јединствене политичке организације — Социјалистичкога савеза радног народа — продискутирају разна гледишта о истим политичким проблемима да би се најбоља од тих гледишта изабрала као израз интереса радног народа било у читавој ФНР Југославији било на подручју једне од република или некога народног одбора.

Ту ће власт суверени радни народ и надаље вршити, служећи се њоме да у будућности замјењује облике државног уређења новим органима друштвеног управљања, т.ј. да све више поспјешује процес одумирања државе и права. Али одумирањем државе и права неће нестати суверена власт радног народа, јер ће она и напријед постојати у новим облицима друштвеног управљања, у којима ће изравно учествовати све што даље, све то већи број његових припадника.

Дакле, у друштвеној стварности ФНР Југославије нема никакве подлоге за појам о државној суверености као и за с њиме повезану хипотезу о двојној суверености у ФНР Југославији (46). Суверена власт раднога народа једна је и недјeljива.

Не постоји потреба да се прибјегава таквим извјештаченим конструкцијама, да се објасни однос између федералних и републиканских органа власти. Конструкција о двојној суверености не води рачуна о уставном пропису, да је носилац суверене власти радни народ ФНР Југославије, јер не може изаћи из крутога теоретског оквира, да неки државни орган мора бити носилац суверене власти. И то онај, који је одвојен од народа — како то излази из схваћања о државној суверености. Притом се заборавља на двије конкретне чињенице, које представљају двије стране исте друштвене појаве

(46) Чулиновић: нав. дј., св. II., стр. 404; Problem o višedržavnosti jugoslavenske federacije, Zbornik Pravnog fakulteta, 1955, br. 3—4. Писац заступа мишљење да постоји сувереност савезне државе и сувереност република, која се показује у „двојној државности“ на подручју ФНРЈ.

у ФНР Југославији. У првом реду државни облици управљања одумиру, а заједно с њима и све апстракције, за које су они полазна точка. А у другом — народ ФНР Југославије сам непосредно врши одређене функције, које извиру из његове суверене власти.

Што се тиче односа сувереног народа ФНР Југославије и представничких органа његове власти, ствар изгледа овако. Народ бира своје представнике — једне за савезне органе, друге за републичке органе, а треће за народне одборе. И једни, и други, и трећи за свој су рад одговорни својим бирачима, тј. народу као носиоцу суверене власти, а да над собом немају хијерархијски надређених органа. Другим ријечима, на темељу своје суверене власти народ ФНР Југославије бира посебне органе за функције савезнога значаја, посебне за оне републичкога значаја и опет посебне за оне локалнога значаја. Те функције не долазе у сукоб једне с другима, јер су надлежности органа, који их врше, разграничене уставним прописима. Сваки од представничких органа има власт, која је изведена — деривирана — из суверене власти народа, која је оригинална. Стога власт ниједнога од појединих савезних, републичких и локалних органа у ФНР Југославији није ни врховна, ни независна, ни неограничена, као што би то морала бити она власт, која има својство суверене.

Не поставља се, дакле, питање да ли се „државна власт републике“ изводи „из државне власти федерације“ (47), јер се опћенито не ради о државној, већ о народној власти, која поред данас преосталих државних облика све што даље, све то више узима нове облике друштвеног управљања. И та се власт не изводи из појма о државној суверености, отуђена од конкретне друштвене стварности, каква постоји у ФНР Југославији, него из конкретне чињенице раднога народа, јединога носиоца суверене власти на територију ФНР Југославије, који ју је себи оружјем изборио у Народној револуцији.

Др. Олег Мандић

РИМЉАНИ И ПРАВО

Као што је античка Грчка за природне науке и филозофију, Рим је за право један од најзначајнијих историских периода. Међутим, римско право није само једна епизода у развоју права, у њему се налазе не само корени свих важнијих правних установа и темељи свих каснијих права заснованих на приватној својини, него је оно дало велики број решења за правне проблеме, изградило низ схватања и створило низ правних установа који немају само историску вредност него, у скоро неизмењеном облику, живе и примењују се и сада, и то не само у капиталистичким него и у социјалистичким државама. Осим тога, римски правници су у класичном

(47) М. Шнудерл: Суверенитет по Уставном закону, Архив за правне и друштвене науке, 1953, бр. 4.